

SPROGMUSEET

Redaktør: Ole Stig Andersen

Meget er stadig møj ...

Af Michael Ejstrup 17. marts 2010 • I kategorien [Dialekter](#) •

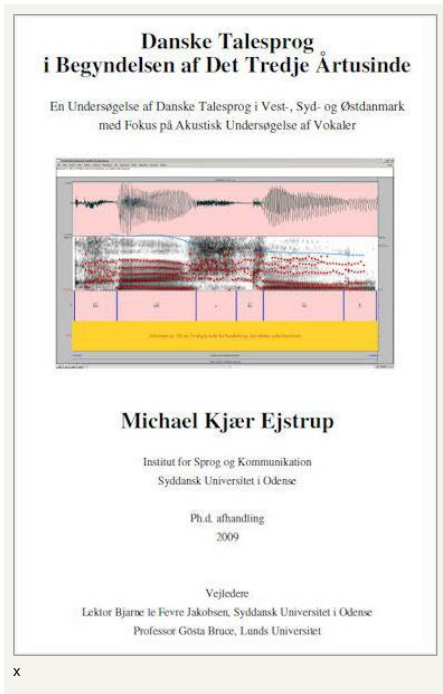
.... og nøj er stadig *noget*.

For den, der lytter med åbne øren, og som fordomsfrit lader sprogets lyde gøre deres aftryk på trommehinderne, vil forskelle i talesprogene rundt om i Danmark træde tydeligt frem. Den, som slår sig ned bagerst i busken, lader roen komme til sig i et hjørne af den lokale bodega, stiller sig i det lokale supermarkeds længste kassekø, og som med åbent sind venter og lytter, han vil opleve mangfoldighed i det danske sprog. En mangfoldighed som somme i lang tid har dømt ude; andre ganske død.

Uanset hvor i Danmark man vælger sit udgangspunkt, så synes forskellene i talesprogene at vokse ligefremt proportionalt med afstanden til udgangspunktet.

Dugfrisk undersøgelse af danske talesprog

En ny og stor undersøgelse af seks moderne danske talesprog er netop afsluttet; hovedmålet har været akustisk at beskrive vokalerne i danske talesprog i seks regioner i Danmark; sådan som forholdene er lige nu.

kaldes standarddansk. Regionerne er hver især repræsenteret med seks til otte personer, som fordeler sig med lige mange mænd og kvinder.

Personerne er fra nitte til femogfyrre år; og de er alt lige fra bankdirektør, autoforhandler, førtidspensionist, pædagog, sygeplejerske, tømrer, lastbilchauffør, arbejdsløs til universitetsstuderende og sundhedsassistent.

Byerne er valgt i en nogenlunde lige linje, så både de østligste, de vestligste og regionerne midt imellem er repræsenteret; Rønne på Bornholm, Østerbro i København, Næstved på Sydsjælland, Nyborg på Østfyn, Sønderborg i Sønderjylland og Skjern i Vestjylland

Vand både skiller og samler

Både Lillebælt og Storebælt danner stadig markante grænser i danske talesprog. Også i Jylland er der på centrale områder forskelle i talesprogene, som de folder sig ud i forskellige egne i dag. Et andet skel, som nok endda er et af de væsentligere hovedskel, synes at gå få kilometer inde bag Sjællands Øresundskyst. Østersøens vand derimod synes at have haft en samlende funktion for talesprogene. Når det gælder ytringsmelodi

Seks moderne danske talesprog, dvs. dialekter, er undersøgt. Fra øst: bornholmsk (Rønne), københavnsk (Østerbro), sydsjællandsk (Næstved), østfynsk (Nyborg), sønderjysk (Sønderborg) og vestjysk (Skjern). Resultaterne vil være overraskende for somme.

Mange andre elementer i moderne danske talesprog er også beskrevet. Bøjningsformer, ordstillinger, særlige ord og udtryk, samtalelyd, sætningsmelodi, grundtonevariation og stavelsesantal er beskrevet, uden at undersøgelsen dog på nogen måde prætenderer at være udtømmende på de områder.

Afhandlingen er indleveret ved Syddansk Universitet og forsvaret den 30. oktober 2009. Overskriften er: *Danske Talesprog i Begyndelsen af Det Tredje Årtusinde. En Undersøgelse af Danske Talesprog i Vest-, Syd- og Østdanmark med Fokus på Akustisk Undersøgelse af Vokaler.*

Sprog og mennesker

Der er 39 informanter med fra seks danske købstæder, som er sammenlignelige ved at være centrum i almindelige danske kommuner. Østerbro i København er særlig i den sammenhæng på grund af sin størrelse og placering.

Regionen er med for at matche den beskrivelsesramme, som oftest har repræsenteret det sprog, der i litteraturen

Seneste sprognyheder

19/3	Evolution i sprog: Dovenskab har ændret ord videnskab.dk
30/10	Hvem taler: Kan du høre forskel på menneske og maskine? www.dr.dk
6/3	Dansklærere: Tosprogede børn bliver sprogligt forsovet www.bt.dk
28/2	Flere og flere ordblinde fårter på universitetet - Magisterbladet magisterbladet.dk
22/2	Keeper eller målmand — hvilket ord er bedst? Dansk Sprognævn dsn.dk

28/3	Indigenous languages come from just one common ancestor, researchers say - ABC News (Australian Broadcasting Corporation) www.abc.net.au
27/3	UVic news - University of Victoria www.uvic.ca
26/3	New York Nonprofit Media: Native American nonprofit aims to boost community health by teaching Lakota language nynmedia.com
22/3	Teenage business owner aims to revitalize Blackfoot language globalnews.ca
19/3	Language revival preserving history www.smh.com.au

FLERE NYHEDER >>>

Verdens sprog på Sprog-museet.dk på et større kort

Mere i kategorien 'Dialekter'

Sønderjyder og københavnere kender naboen på sproget
Ded borriijnholmska måled
Nyt på *dialekt.dk*
Borgmesterkæder og dialektgrænser

Nye kommentarer

Maj-Britt Kent Hansen til 1
Ruben Schachtenhaufen til Er det forkert at splitte sammensatte ord?
Niels Larsen-Ledet til Er det forkert at splitte sammensatte ord?
william fich til Jødiske efternavne
Jens Michael Kofod-Hansen til Nytårsfortsæt
Jens Michael Kofod-Hansen til Nytårsfortsæt
Herluf Hansen til Ded borriijnholmska måled
Arturo til Hebraisk: Et genoplivet sprog eller et nyt sprog?
Yunus til Two Turkish Loanwords in Swedish
Sonstige til Den Danske Ordbog på nettet

ligner bornholmsk københavnsk mere, end københavnsk ligner noget andet dansk talesprog på det punkt.

Et mål med undersøgelsen har blandt andet været at afdekke, hvor væsentligt netop dette sproglige skel er. I hvor høj grad har det skel betydning for, hvor nuanceret man må være, når man opstiller modeller og sammenligningsgrundlag, der skal gælde for det, vi kalder fællesdansk sprog? Er det med andre ord nødvendigt at udvide forskningen eller at ændre på udgangspunkterne, når fællesdansk sprog skal beskrives som en enhed? Er der forskelle i vores forskellige sprogbrug et skel, som gør, at vi har brug for en større differentiering, når vi laver dansk sprogforskning, og når vi formidler viden om dansk sprog? Er der eksempelvis brug for mere nuancerede og mere differentierede beskrivelser, når vi arbejder med dansk sprog i pædagogiske sammenhænge?

Objektivt

Dansk dialektologi har en lang tradition for at beskæftige sig med blandt andet lyde, der adskiller ordbetydninger, bøjning, ordforråd og ordstilling. Der er inden for dialektologien tradition for at beskæftige sig med sproglyde; dog ikke i høj grad med instrumentel beskrivelse af sproglyde. Ikke, at der ikke er lavet optagelser af forskellige varianter af dansk med moderne udstyr, men de ældre optagelser er ofte ikke af en kvalitet, som tillader minifase naturvidenskabeligt baserede undersøgelser af lyden. Og sprog er lyd. I dag kan vi faktisk analysere sproglyde med moderne elektronisk udstyr. Det må vi så gøre. At lytte med sine ører eller at kigge ind i sit indre jeg med spørgsmålet, *hvordan er mit eget sprog?*, er ok; men det er ikke nok; slet ikke hvis vi vil have objektiv viden om vores sprog.

Hvad er så problemet?

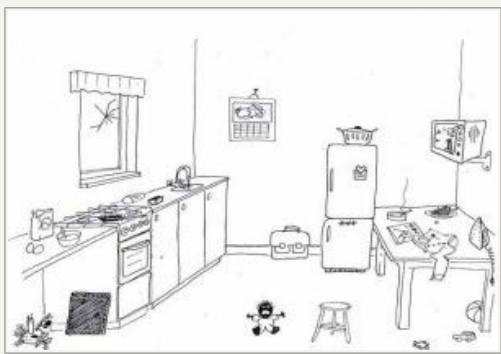
Først og fremmest er dansk kendetegnet ved en stor rigdom af vokaler, som tilmed næsten alle er betydningsadskillende som i *line, Lene, læne, Lane, lyne, lune, Lone, låne* osv. Af [litteraturen](#) fremgår, at moderne københavnsk ~~men~~at have 42 ~~distinkte~~ vokaler plus trykløst neutralvokal, mens vestjysk talesprog beskrives at have mindst 53 vokaler, som er betydningsadskillende; vestjysk har stød i fonologisk korte vokaler, hvilket føjer yderligere mindst elleve til de 42, som beskrives i københavnsk. Et upubliceret pilotstudie (Michael Ejstrup, 2005) viser, at fonologisk korte vokaler med stød i vestjysk, har omtrent samme fonetiske varighed som de fonologisk lange vokaler; adskillelsen er tonal, så de fonologisk lange vokaler har en stigende tone, mens de fonologisk korte vokaler har en faldende tone

For det andet har det gennem flere år jævnligt været fremført i både elektroniske og trykte medier, at danske dialekter ikke bare er hensynende, men at de faktisk er reelt døde. Et udsagn, som denne undersøgelse skal være med til at underkaste en prøvelse. Eksempelvis skrev Dagbladet Ringkøbing-Skjern lørdag den 16. februar 2008:

... Det vestjyske sprog er på retur og har været det længe. Kun meget lukkede samfund kan fastholde dialekten – lidt endnu, mener forsker ...

Og den 21. november 2007 kunne man i Politiken [læse](#):

... Danske dialekter er så godt som døde. Alle børn opdrages efterhånden til at tale rigsdansk. Det danske sprog er blevet så standardiseret, at dialekterne er døde eller døende. Det konkluderer flere sprogforskere, skriver Kristeligt Dagblad. Der findes således ikke længere børne- og ungdomsskøjler i provinsen, der naturligt bruger samme dialekt som deres bedsteforældre, viser nyere forskning.

Find fem forskelle mellem dette billede ...

Metoden er ny

Undersøgelsens metode er tilrettelagt meget præcist for at sikre, at det indsamlede sprog repræsenterer det daglige talesprog, sådan som det er, sådan som det er når vi taler spontant med hinanden, og når ingen særlige normer forstyrrer. Det har været magtpåliggende, at der ikke har optrådt personer fra andre steder end lige netop det sted, hvor personerne bor og repræsenterer. Informanterne har kun talt med sprogligt ligestillede personer fra deres egen region. Og det er et krav til dem, for at de kan være med i undersøgelsen, at de skal være født, opvokset og bosiddende i købstæderne; svarende til de tidligere kommunegrænser fra før 2007.

For at få en naturlig samtale med så mange gentagelser af de ønskede vokaler som muligt er der opstillet et helt særligt materiale, hvor bogstaver har været helt udelukket. For at sikre en tilstrækkelig vid og nuanceret repræsentation af vokalerne er der først opstillet en traditionel liste med ord, der repræsenterer så

Artikler om

aktuelle sprog Alfabeter Anmeldelser arabisk

Biblen bogstaver børn Danmark Dansk Dialekter

engelsk esperanto Formidling fransk identitet

konsonanter Medier modersmål Musik Navne norsk Ord

ordbøger ordforråd oversættelse Plansprog religion

romanske sprog russisk Sjov skriftsprog sprogdød Sproggeografi

sprogkort Sprogpolitik sprogteknologi

svensk truede sprog tv tyrkisk tysk Udtale

Underholdning video vokaler

Arkiv	Resources
juli 2018	Ethnologue: Languages of the World
juni 2018	Forvo – All the Words in the World. Pronounced.
maj 2018	
april 2018	LL-Map: Language and Location
marts 2018	Minority Rights Group
februar 2018	Omniplot. Writing Systems and Languages of the World
januar 2015	UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger
december 2014	
november 2014	World Atlas of Linguistic Structures (WALS)
maj 2014	
marts 2014	
februar 2014	
oktober 2013	
august 2013	Bogstavlyd
marts 2013	Dansk sprognævn
januar 2013	Den danske ordbog
december 2012	Dialekt.dk
november 2012	dk.kultur.sprog
oktober 2012	Korpus.dk
september 2012	Nye ord i dansk på nettet (NOID)
juli 2012	Ordbog over det danske sprog
juni 2012	Ordnet. Dansk sprog i ordbøger og korpus
maj 2012	Sproget.dk
april 2012	Svenska Akademien
marts 2012	Ø (Schwa.dk)
februar 2012	
januar 2012	
december 2011	
november 2011	
oktober 2011	
september 2011	
august 2011	
juli 2011	
juni 2011	
maj 2011	
april 2011	
marts 2011	
februar 2011	
januar 2011	
december 2010	
november 2010	
oktober 2010	
september 2010	
juni 2010	
maj 2010	
april 2010	
marts 2010	

... og dette

mange betydningsadskilende
vokaler som muligt. Ordene er valgt,

så kun hyppige og betydningsmæssigt neutrale ord indgår. Disse højfrekvente ord er så bagel
transformeret til tegninger, der er udformet som syv sæt, der parvis indeholder fem forskellige
informanterne skal hjælpe hinanden med at finde og beskrive. Resultatet blev cirka femogtyve timers
spontanale fra regionerne.

Lyt til eksempler på www.dialekt.me.

Megastort materiale

Alle samtalerne er minutløst gennemlyttet, markeret og analyseret ved hjælp af [Praat](http://www.praat.org), der er
et gratis program, der er specielt velegnet til at beskrive talelyde. Blandt andet er mellem 650 og
1.850 unikke vokaler analyseret per informant med måling af tre formanter F1, F2 og F3. En
formant er en energiophobning i svingningerne i en lyds egenresonans; egenresonansen kan vi
forsigtigt sammenligne med, at vi også skal bevæge en gyngesæde i bestemte, men lidt forskellige
takter, alt efter hvor stor og tung den person er, som sidder på gyngesæden. Energibundterne er
specifikke for de enkelte vokallyde, og de kan derfor til at beskrive og karakterisere
vokalerne. Energibundterne kan objektivt måles som talværdier med moderne elektronisk
måleudstyr.

Der er målt på mere end 45.000 unikke vokallyde; de er alle individuelt analyseret og akustisk beskrevet. Hertil
kommer mere sporadiske beskrivelser af diffunderede vokallyde. En tvetydig er en vokallyd, der starter ét
sted, men slutter et andet sted som i ordene *mig* og *hav*.

februar 2010

januar 2010

december 2009

november 2009

oktober 2009

september 2009

august 2009

juli 2009

juni 2009

maj 2009

april 2009

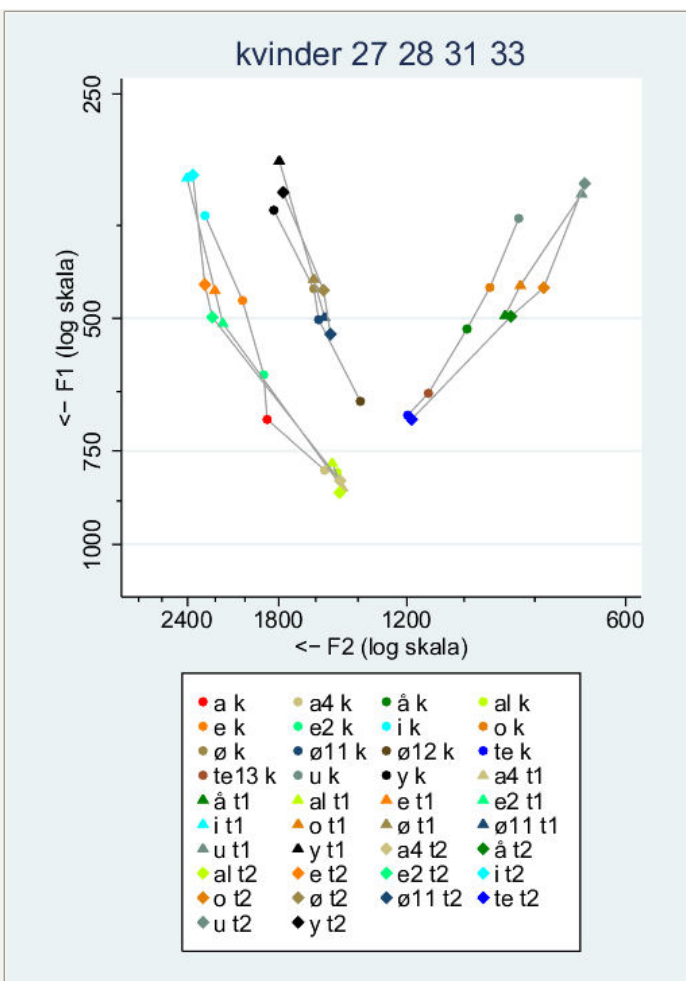
marts 2009

Resultater

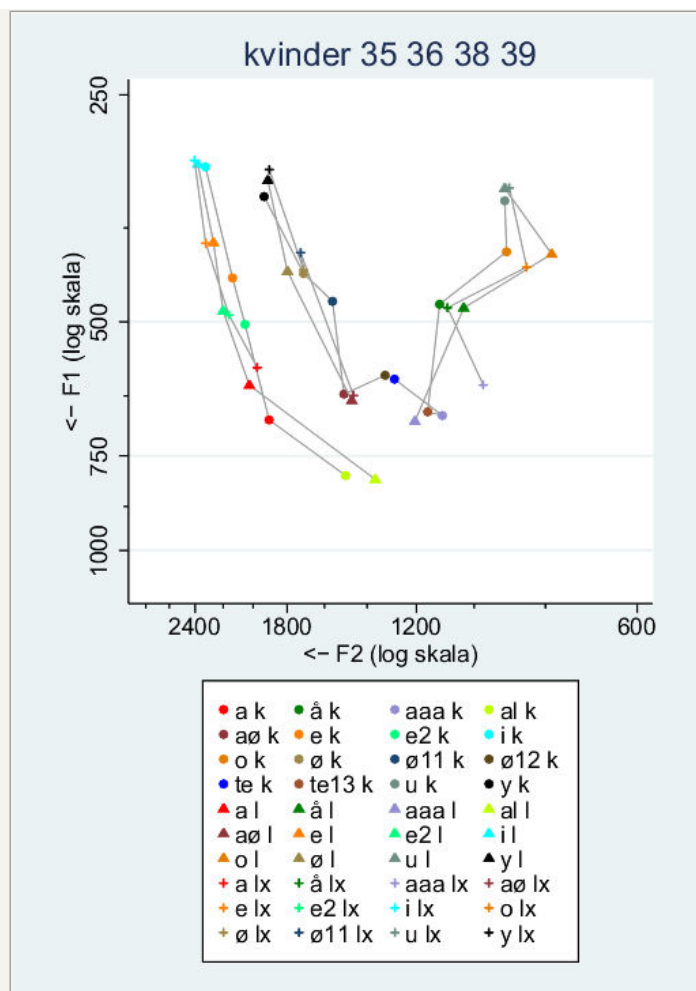
Undersøgelsen præsenterer mange og meget detaljerede akustiske beskrivelser af vokalerne i tale sproget i hver af
de seks regioner. Både af enkeltvokalerne og tvetydne; tillige med andre særlige karakteristika som prosodi –
vokalers varigheder og tonalegenskaber. Derudover ørefølelsiske observationer af
konsonantene; med mulige fonologiske tolkninger. Også iagttagelser fra andre sproglige niveauer er
inddraget så som bøjning, ordstilling, ordforråd og sprogbrug. Hertil kommer beskrivelser af trykløse stavelers
forekomst eller mangel på samme, samt beskrivelser af stedord, biord, bindeord, ordprosodi og
ytelsesprosodi. Nedenfor anføres nogle udvalgte observationer; præsentationen prætender langt fra at være
udtømmende.

Mangfoldigheden lever

På trods af de mange beskrivelser af dialekternes forsvinden viser undersøgelsen, at meget i tale sproget i
forskellige egne af Danmark stemmer overens med tidligere dialektologers beskrivelser.

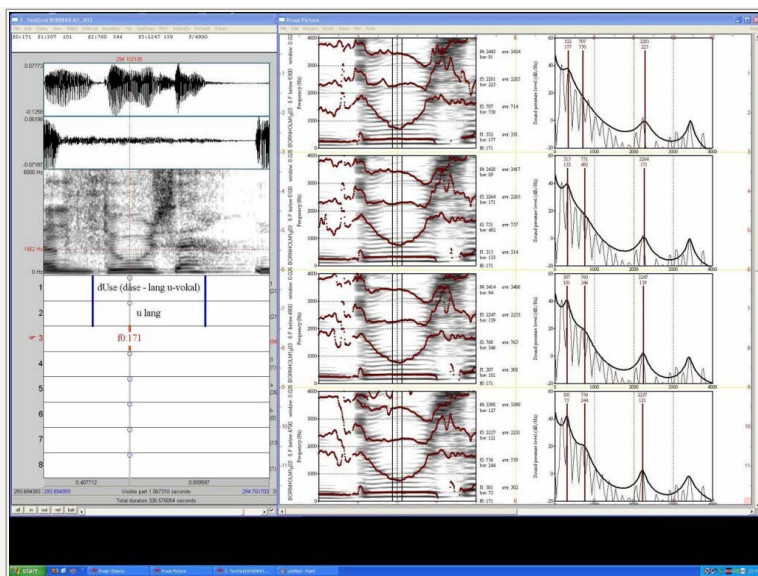
Vokalerne i sønderjysk (målinger af fire kvinder på 27-33 år)

Vokalerne i bornholmsk (målinger af fire kvinder på 35-39 år). Det er særligt interessant, at a-vokalkvaliteterne er helt forskellige. Bornholmerne har langt flere a-kvaliteter end sønderjyderne.

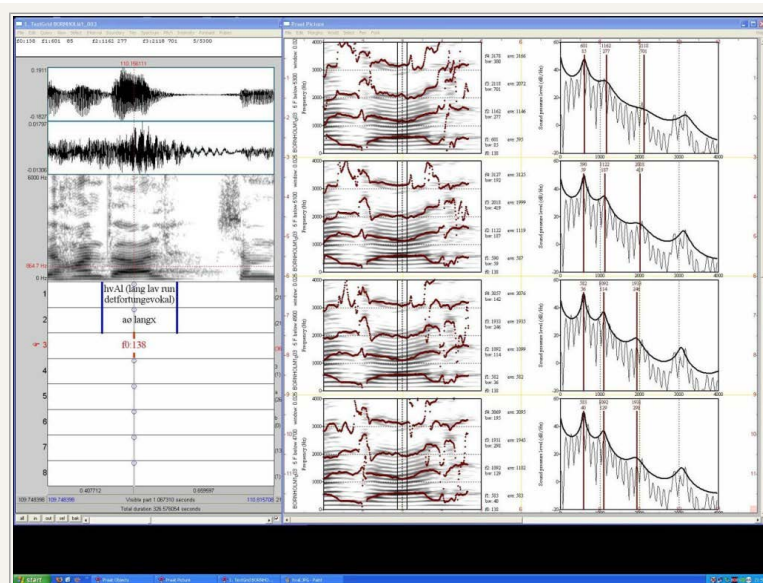
Bornholmerne har tre køn

Bornholmske tvetyde findes som lukkede lange vokaler i den øverste række; bornholmerne siger *ei*, *øi* og *uy* i ord som *liden*, *gryde* og *hus*, ganske som man beskrev det for mere end 100 år siden. Det vil sige, at vokaler, som man i københavnsk vil udtale som lange i- y- og u-vokaler, udtales anderledes af bornholmerne. Lydene udtales som tvetyde, der starter med en kæbe- og tungestilling, der er mere åben i starten end i slutningen af lyden. Bornholmerne starter i henholdsvis e, ø og u, mens de slutter i henholdsvis i (for ei's og øi's vedkommende) og y (for uy's vedkommende). Enkelte af de bornholmske in-formanter har også diftongerede korte vokaler i ord, som *spildt* ['sbēild], *total* ['tsæð,tsæl], *lup* ['lœūb^h], *luften* ['lœæfdøn] og *blomst* ['blœΛmsd].

Bornholmsk kvinde udtaler ordet 'dåse' med langt u

Også bornholmernes fordeling af vokaler er særlig, med u-vokal i ord som *bold*, *post*, *lås* og *dåse*. Bornholmernes a-kvaliteter er særlige, idet lang a-vokal i ord som *hane* og *hval* svarer til københavnernes vokalkvalitet i ord som *gøre* og *snøre*. Bornholmerne kender den flade a-kvalitet før /v/ i ord som *havnen* og *sav*. Bornholmerne har yderligere to a-kvaliteter (lav mellemtunge og lav bagtunge) henholdsvis. før og efter /r/; eksempelvis i ord som *farve* og *krage*, hvor vokalen i *krage* minder om københavnernes vokal i ordet *tårn*.

Bornholmsk kvinde udtaler ordet 'hval' med lang lav rundet forlængevokal, som i københavnsk 'gøre'

Alle bornholmerne har tre køn i substantiver med hertil hørende særligt bøjningsmønstre. De anvender alle konsekvent dobbelt bestemthed som f.eks. *det der bordet* og *det er den hunden*; de bruger alle nægtelsen *ønte*, og alle bruger samtalestyringsordene *jo* og *væ* helt konsekvent. Med ligefrem ordstilling i sætninger som *det er sønnen, jo* eller *det er sønnen, væ*; første sætning er konstaterende uden krav om svar fra den anden, mens den anden sætning er spørgende og med ønske om at give taleturen videre.

Hertil kommer, at mange af bornholmerne anvender en lang række dialektord. Både de mere kendte som *horre* (dreng), *pible* (pige) og *belle* (børn) – og mindre kendte som *mogeso* (trillebør), *schreck* (trebenet skammel), *skepøs* (øseske) og *eijn* (særlig/ speciel).

Jyder er jøder på Østerbro

Østerbroborgerne præsenterer enkeltvokaler – både korte og lange – nogenlunde i overensstemmelse med forventningen, som man kan møde den i moderne i opslagsværker. Dog diftongerer københavnernes generelt lav fortungevokal; langt a bliver til [ɛɪ] i ord som *hale*, *vase*, *hval*, og *sjal*. Halvdelen af de otte informanter fra Østerbro i København adskiller udtalen /ru/ og /ro/ i ord som *ruse*, *krus* versus *rose*, *kro*; hos den anden halvdel falder de sammen som [ʁo:^(?)]. Helt særligt for denne undersøgelse er der medtaget vokaler, der følges af, hvad vi traditionelt kalder blødt d. Disse vokaler har alle anderledes værdier for både F1 og F2, end værdierne er for vokaler, der ikke følges af blødt d. Når folkeviddet således vil vide, at især mange unge københavnsktalende udtaler ord som: *ved*, *ned*, *hvid* og *råd*, som [ˈvæð̥. ʋ²], [ˈnæð̥. ʋ²], [ˈvøð̥. ʋ²] og [ˈɛɫð̥. ʋ²], så er der nok noget om snakken. Måske endda i så vidt omfang, at der findes sammenfald mellem ord som *jyde* og *jøde* i formen [ˈjød̥. ʋ²] samt *hvide/ vide* og *hvede* i formen [ˈvød̥. ʋ²] hos københavnernes. Det er et helt nyt og særligt fund som resultat af elektronisk måling i spontantale. En observation, som påkalder sig opmærksomhed, og som må undersøges nærmere. Vi har brug for en præcis afklaring.

Riste på rastepladser i Næstved

Når de sydsjællandske informanter udtaler vokaler efter /r/, er mange af dem anderledes end hos københavnernes og nyborgenserne. Det gælder især de halv-høje og de halvlave fortungevokaler som *e* og *æ*. Det er almindeligt i dansk at trække vokaler efter /r/ nedad og bagud, men sydsjællænderne gør det i mindre omfang. Alle sydsjællænderne udtaler både [ɛ̞] og [e(:)] efter /r/; det er de vokallyde, som mange kender i ord som *nisse*, *læsse* og *læse*. Det er udtaler af vokaler, som litteraturen generelt beskriver, at københavnsk og fællesdansk ikke kender efter /r/. Sydsjællænderne udtaler således betonet [ɛ̞] (som i ordet *nisse*) i ord som *revne* (n), *rist*, *prikker* og *bremse* samt betonet [e(:)] i ordene *resten*, *rester*, *rasteplads*, *krænke* og *grene* (samme vokallyd som i ordene *læsse* og *læse*). Det vil sige, at *brødrister* og *brødrester* udtales ens, og at *rasteplads* udtales, så man kunne tro, at det er en plads, hvor man opbevarer riste.

Også [œ (:):²] efter /r/ udtaler sydsjællænderne med værdier for F1, som er lavere end københavnernes. Det svarer til en mindre åben artikulation. Det er et træk, som folkeviddet ved at tage til sig, når sydsjællandsk talesprog skal imiteres i ord som *røde* og *brød*; og ord som *gryden* og *grøden* udtaler mange af sydsjællænderne omtrent ens: bort set fra sidstnævnte ords stød i vokalen.

Østfynboerne

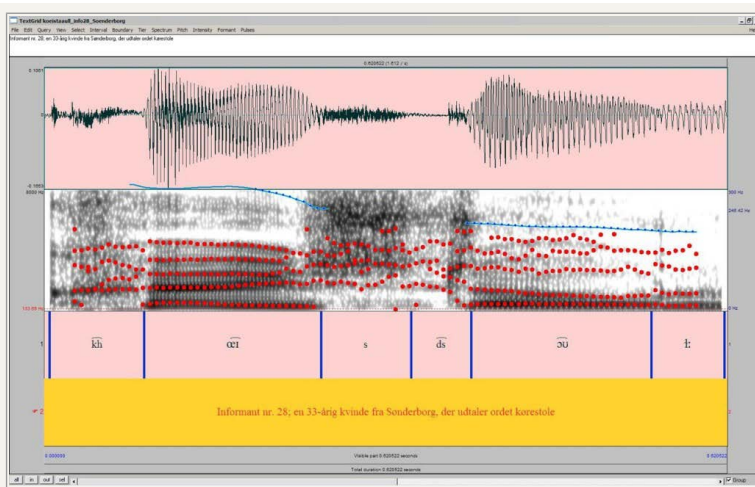
Nyborgenserne udtale af halvhøje og halvlave fortungevokaler (e- og æ-vokaler) er interessant; ligesom hos københavnere; bare på en anden og særlig måde. Særligt udtaler nyborgenserne halvhøj vokal i ord som *lidt* (adv.) og *ligger* mere åbent, og udtalen af vokalen placerer sig tæt på deres udtale af halvlav kort vokal i ord som *let* og *lægger*. De rundede halvhøje og halvlave fortungevokaler (ø-vokaler) artikuleres også mere åbnet end hos københavnere i ord som *bøf*, *køle*, *sø*, *søm* og *høne*; det vil sige tættere på den vokal, som københavnere kender i ordet *grynt*. Og især er østfynboernes korte bagtungevokaler interessante i ord som *bold*, *tolv* og *kop*; de er på linje med de lave rundede fortungevokaler i ord som *snøre* og *tørre* – der er meget lille forskel mellem dem. Så det kan godt lyde som om, nyborgenserne udtaler ordene *bold*, *tolv* og *kop* med vokaler, der minder om ø-vokaler.

Afstanden mellem de korte høje vokaler [i] og [ɛ] i *kikkert* og *lidt* (adv.) er stor, og [ɛ] i *lidt* (adv.) nærmer sig [e]’s kvalitet i *let* uden dog helt at nå denne. Det svarer helt til folkeviddets opfattelse af (øst)fynsk dialekt med ord og ordformer, hvor der i fællesdansk ventes [ɛ], men som i østfynsk talesprog udtales mere åbent; eksempelvis med næsten sammenfald i vokalenlyden i ord som *vind/ven*, *sind/send*, *lidt* (adv.)/ *let*, *vist* (adv.)/ *vest*, *ligger/ lægger* og *sitter/ sætter*.

Nyborgenserne deler sig i to lige store grupper, når det gælder (manglende) [ð]-påvirkning af vokaler; tre har denne påvirkning, mens tre helt mangler, hvad der traditionelt beskrives som blødt d. Nyborgenserne har stød i lave og halvlave vokaler, mens de har en tonal skelnen mellem stigende og faldende tone i halvhøje og høje vokaler. Trykløs neutralvokalvokal udtales sjældent svarende til, at ord som *kende*, *bakke* og *huse* udtales enstavede. Bøjede ord som *hus-et*, *tag-et*, *fald-et*, *snakk-et*, *hent-et* og *stor-t* udtales med et rigtigt *-t* eller et hårdt *-d* som slutkonsonant. De bøjede ord udtales ikke med blødt *d* som slutkonsonant. Mens ord som *mad*, *fad*, *fod*, *blød* og *rød*, der ikke er bøjede, udtales både helt uden og med blødt *d* til slut; disse ubøjede ord udtales ikke med rigtigt *-t* eller hårdt *-d* som slutkonsonant.

Et gaf er et gaf i Sønderborg

Et gaf i æ fek er et hul i lommen. Og do fe stadig både *båm* og *pumle*. Altså – du får stadig både slik og boller. Sønderjyderne a-vokaler og tvetyde påkalder sig særlig opmærksomhed; de kun har én a-kvalitet, der både som kort og lang vokal er uafhængig af konsonantiske omgivelser. Der er samme a-kvalitet i ord som *kat*, *kasse*, *kan*, *kam*, *kaffe*, *saks*, *hval*, *hale*, *brand*, *krage*, *kar* og *farve*. Sønderjyderne har heller ingen særlig påvirkning af vokalerne *før* /r/ i ordformer som *synger*, *henter*, *første* og *får* (n), hvor de to første udtales som den fællesdanske navneform, den tredje med ø som i *spøle* og den fjerde med o som i *skole*.

29-årig kvinde fra Sønderborg udtaler 'kørestole' som 'køiersdål' - to lukkende tvetyde i et sammensat ord

Lange halvhøje vokaler er lukkende diftonger i ord som *se, seler, sø, løs, sko og sol*; ordene udtales med henholdsvis *ei, øi* og *ou*. Det vil sige, at tvelydene artikuleres på en måde der svarer til, at de starter med mere åben kæbe- og tungestilling, end de slutter. Ganske som hos bornholmerne. Sønderjyderne har dog tvelde i rækken af halvhøje lange vokaler, mens det hos bornholmerne er de højeste lande vokaler, der er tvelde.

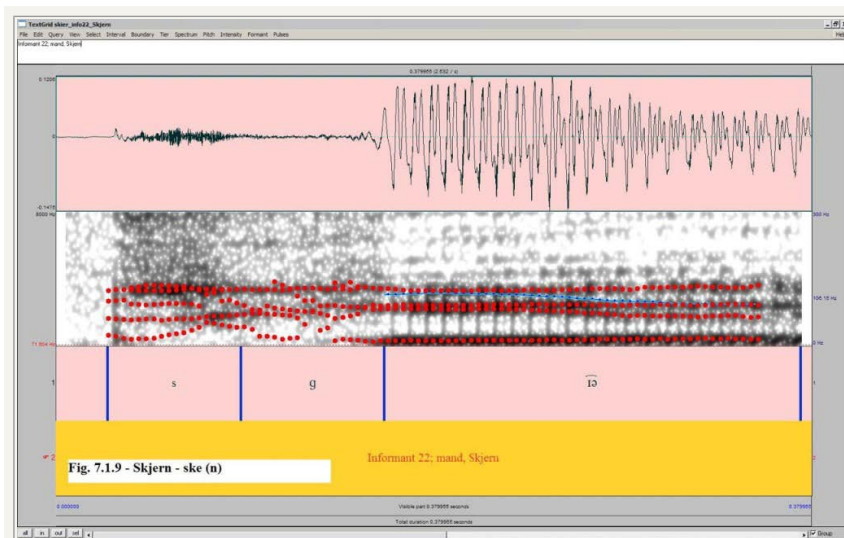
Ingen af de sønderjyske informanter udtaler stød; derimod udtaler de alle en stigende tone og en stigende-faldende tone i oprindeligt enstavende versus oprindeligt to-stavende ord. Der er altså en tonal forskel på ord som *gris/ grise, hals/ halse, lys/ lyse* og *rist/ riste*; de er alle enstavende, men med den tonale forskel mellem en stigende tone i de oprindeligt enstavende ord og en stigende-faldende tone i de oprindeligt tostavende ord.

Alle sønderjyderne udtaler konsekvent [ç] og [χ], tysk *ich-* og *ach-lyd*, fordelt omtrent svarende til skriftens /g/ efter for- og bagtungevokaler; altså *picher* (piger) og *kacher* (kager). Alle sønderjyske informanter har foranstillet artikel (*æ hus* og *æ hund*) og et tokønssystem (*et hus* og *en hund*) i navneord. Nægtelsen er ret konsekvent *it*, pronomen for første person ental og flertal er *æ/ mæ* og *vi/ vos*. Blødt d høres MEGET sjældent hos de sønderjyske informanter (i alt fire gange i løbet af ca. fem timers spontantale og kun hos én enkelt ud af syv informanter). [vå] anvendes i stedet for *som/ der* i relativkonstruktioner som i: ...*det er det, hva' man kalder...*

Vestjyderne skelner mellem den træ og det træ

I Skjern har den træ blade og står på sin rod, mens det træ ligger i skoven som en bunke utælleligt tømmer! Overordnet er taleproget hos informanterne fra Skjern en blanding af de dialektale træk, som traditionelt er knyttet til vestjysk dialekt i ældre dialektbeskrivelser – og så træk, der knytter sig til østjysk og andre østfra kommende elementer. Sproget tenderer mod vestjysk dialekt, mens de østfra kommende elementer ikke har en stæk placering. Tonegangen, den iambiske talerytme <http://da.wikipedia.org/wiki/Jambe>, stødets fordeling inklusive den relativt sikre placering af vestjysk stød peger i retning af vestjysk dialekt. Ligesom vestjyderne sikre brug af dialektens negation som *æt/ æ/* eller blot tilføjelse af et vestjysk stød i et adverbium eller et pronomen, brugen af dialektord, den konsekvente foranstilling af den bestemte artikel (*æ hus* og *æ hund*) og navneordenes kønsfordeling også viser hældningen mod dialektal sprogform.

De lange stemte konsonanter i sammensatte ord (*hånnbold, gullklok(ke) og ommkomm(e)*) og de mange særlige bøjningsformer af både navneord (*skauer (skabe) og lamm(e) (lam)*), udsagnsord (*høl (hylede) og låt (lukket)*) og stedord (*wås (os) og djæs (deres)*) peger ligeledes i retning af vestjysk dialekt; sammen med adjektivernes manglende kønsbøjning. Flere af informanterne udtaler desuden [h] før [ū] og [j] i forlyd i ord som *hjem, hvem* og *hvorfor*. At det bløde d forekommer, at lange vokaler i ord som *ske, seler, sko* og *skole* ikke udtales som tvelde, men som en enkelt lang vokal som i fællesdansk, peger i retning af påvirkning fra østdansk. Enkelte af vestjyderne veksler mellem at udtale det personlige stedord for første person ental som henholdsvis [ä]/ [a] versus [jä], hvor andre informanter kun bruger formen [ä]/ [a].

32-årig mand fra Skjern udtaler 'ske' med åbnende tvelde, altså 'sgie'

Af bagtungevokalerne er u-vokalen den højeste og den mest ekstreme hos vestjyderne. Fortungevokalerne har akustiske egenskaber med værdier for F1 (svarende til kæbens åbning og tungens stilling), der er afgørende for en meget sikker adskillelse af fire urundede fortungevokalfonemer. Disse træk adskiller vestjydernes fonetiske vokaludtaler fra eksempelvis københavnernes.

Forskellene lever

Talesprogene i de seks regioner er forskellige, og undersøgelsen viser grundigt, at vokaludtalerne er forskellige. En ny tolkning af især tvefyldene trænger sig på. Forskellene mellem danske talesprog har ikke fortonet sig til fordel for, at alle taler fællesdansk, og der er forskelle på mange niveauer. Danske talesprog er levende organismer, som hele tiden forandrer sig. Denne nye instrumentalfonetiske undersøgelse viser, at vokalerne fremtrædelsesformer er dialektalt konstituerende, vokalerne fremtrædelsesformer er med til at danne grundlaget for dialekterne. Som system synes vokalerne konstante; det vil sige, at vi som et underliggende system nok har den samme mængde vokaler, som kan adskille betydninger i de danske talesprog; vokalerne er dansk konstituerende – et skelet, som danskere oplever som noget, der er dansk. Resultaterne fra undersøgelsen viser, at danske talesprog i starten af det tredje årtusinde opfører sig nogenlunde lige så mangfoldigt, som de altid har gjort. De udvikler sig inden for egne rammer; ikke meget forskelligt fra, hvad tilfældet er for verdens andre sprog.

Michael Ejstrup, ph.d. et cand.mag.

Sprogforsker ved [Danmarks Medie- og Journalisthøjskole](#)

Læs også:

1. [Nyt på dialekt.dk](#) Hvordan lød det gamle dragersprog? Hvad er vestjysk stød? Det er spørgsmål man nu kan få besvaret på [dialekt.dk](#), der i september 2010 lancerede et dialektkort med 43 lydprøver forsynet...
2. [Borgmesterkæder og dialektgrænser](#) Kort der sammenligner forekomsten af forskellige typer stød i dansk for 100 år siden med resultatet af kommunevalget 2009. (Stødkort: Nordisk Forskningsinstitut <http://nfi.ku.dk/>) Kortet over borgmesterposterne fra kommunevalget 17. november...
3. [Er dansk sværere at tilegne sig end svensk?](#) Det høres ofte at dansk er svært for udlændinge. En tværsproglig undersøgelse baseret på 18 sprog peger på en svær begyndelse også for danske babyer. Undersøgelsen er baseret på de...
4. [Stavelser. Del 1: Hvad er en stavelse?](#) "Klant ikke Deres Irmapige". For en del år siden gjorde Irma et omdiskuteret forsøg på at omgå den akavede bydemåde af ordet "klandre" ved at fjerne en stavelse Når man...

Tagget med: Akustik, alder, artikel, bagtungevokaler, bestemthed, bindeord, biord, bogstaver, Bornholm, bornholmsk, bøjning, bøjningsformer, Dansk, Dialekter, diftong, fonologi, fortungevokaler, fynsk, fællesdansk, grundtone, informant, konsonanter, København, københavnsk, køn, lyde, Medier, neutralvokal, Næstved, ordforråd, ordstilling, Praat, prosodi, pædagogik, rigsdansk, sjællandsk, sprogforskning, sproglyde, standarddansk, stavelser, stavelsesantal, stedord, sydsjællandsk, sætningsmelodi, sønderjysk, talesprog, tryk, tvelyd, Udtale, vestjysk, vokaler, østfynsk

14 kommentarer

Bjørn

18. marts 2010 • 16:25

Tak for artiklen! Det er rart at få slået fast at media ikke altid har ret i deres undergangsprofetier.

Hvad angår programmet Praat, så har det nærmest fået kultstatus blandt brugerne af netstedet MacUpdate. Er der da særligt mange macbrugere der er fonetikere?

Nej, men der er mange der synes at Praats IKON er aldeles hæslet. :-)

Hvis I har tid til overs, så læs kommentarerne på

<http://www.macupdate.com/info.php/id/15855/praat>

Det er faktisk rimeligt underholdende...

Svar

Carsten Bøll

18. marts 2010 • 18:27

Kønt er det heller ikke, ikonet. Men mange macbrugere gør jo også op i form, mens mange praat-brugere nok går mere op i funktion..

Svar

Bjørn A. Bojesen

19. marts 2010 • 09:25

Form og funktion er ikke nødvendigvis modsætninger!

De fleste macbrugere jeg kender (inklusive mig selv) er optaget af at de to skal gå op i en højere enhed. Man kan sagtens skrive postkort med en reklamekuglepen fra et eller andet hotel, men det er altså lidt mere inspirerende at gøre det med en god fyldepen. Og selv en lille detalje som et ikon kan betyde noget for ens arbejdsgejst, hvis det er noget man skal se på hver eneste dag.

Svar

Carsten Boll

19. marts 2010 • 11:24

Hmm, ja, jeg er personligt ligeglad med om jeg skriver med en reklamekuglepen eller en fyldepen – så længe de begge to fungerer lige godt. At de så sjældent gør det er en anden sag. Men nu er computerprogrammer jo ikke det samme som kuglepenne, og jeg synes ikke der er en væsentlig sammenhæng mellem kvaliteten af programmet og kvaliteten af designet indenfor software.

Og det er såmænd ikke fordi jeg ikke foretrækker den pæneste af to lige dyre og lige funktionelle programmer/kuglepenne/whatever. Men jeg er ikke villig til at betale mere for udseende alene. Jeg er dog godt klar over at det nok er mig der er mærkelig på det punkt :)

Svar

Bjørn A. Bojesen

19. marts 2010 • 17:54

Tjaeh, vi har vel alle vores særheder... :)

(På MacUpdate er der i øvrigt en designer der har tilbudt at lave et nyt ikon til Praat – uden at det vil koste udviklerne en cent. Men det har de nok ikke læst. Eller så har mændene bag Praat bare deres helt egen smag.)

Svar

Ruben Schachtenhaufen

19. marts 2010 • 18:47

Grimt design kan godt opnå kultstatus. Se fx her:

<http://www.blogcdn.com/www.engadget.com/media/2006/03/originalmac.jpg>

I øvrigt findes praat til de fleste styresystemer, så man er ikke stavnsbundet til mac bare fordi man er fonetiker.

Og, mange praatbrugere går op i form, nemlig sprogets form, snarere end funktion :-)

Svar

Hans Henrik Juhl

22. marts 2010 • 04:12

Praats lidet kønne programikon og ubehjælpelige brugerflade er intet i forhold til, hvad man bliver præsenteret for i samtalettranskriptionsprogrammet CLAN – Dét tager nu alligevel prisen for det mest gyselige

Svar

Martin Lindegaard

25. marts 2010 • 13:03

I stedet for at diskutere irrelevante ligegyldigheder som udformningen af ikoner, kunne man jo også bruge denne plads til at kommentere Michael Ejstrups ganske imponerende og vigtige stykke arbejde:

Personligt godtager jeg konklusionen, men skulle jeg spille djævelens advokat, kunne jeg finde på at indvende, at det faktisk, at det (stadig) er muligt at finde frem til nogle få, fastboende dialektbrugere, jo ikke nødvendigvis modsiger, at der bliver færre og færre af dem, og at deres sproglige varianter i mindre og mindre grad leveres videre.

Hvad ville du sige til det, Michael?

Svar

Martin Lindegaard

25. marts 2010 • 13:07

UPS, hvor flovt at lave fejl, mens man er hånlig; der skulle naturligvis have stået "irrelevante"

Svar

Michael Ejstrup

26. marts 2010 • 11:06

Hej Martin og mange tak for kommentaren. Jeg tror ikke der findes opgørelser af, hvor mange dialekttalende der nøjagtigt måtte findes hverken nu eller i fortiden. Derfor er en objektiv sammenligning af antallene næppe mulig. Et subjektivt gæt kan man jo altid give, og mit skal være, at mængden er nogenlunde konstant; blot er det meget vigtigt at huske, at jeg jo gør meget ud af at pointere, at alle sprog altid ændrer sig, og at ingen taler fuldstændigt som deres bedsteforældre. Det tror jeg ikke, at der nogensinde er nogen, der har gjort. Mangfoldigheden lever, og det var mere end meget let for mig via radiospots og sms-tilbagemeldinger at finde de 14-16 informanter fra hver region, som jeg gerne ville have med. Det tog under 10 minutter i hver region at finde informanterne. Og der var jo ingen der i forvejen havde sagt til dem, at de skulle tale det lokale sprog. Det var en en privatsag, som informanterne afgjorde helt frit med hinanden i situationen.

Svar

Ruben Schachtenhaufen

26. marts 2010 • 14:14

Hej Michael. Tillykke med afhandlingen.

Jeg kan tydeligt genkende ε -difftongen i 'hval, hale' osv. hos mine døtre, to små østerbropiger. De har også en ɔ -difftong i 'gå, få' – jeg er dog ikke sikker på om den er andre steder end i åben stavelse.

Til gengæld kan jeg slet ikke genkende rundingen foran [ø] i 'hvid, ned'. Mit bud er at der er tale om en kraftig velarisering af [ø], som påvirker foranstående vokal. Dvs. der er tale om velarisering og måske centralisering snarere end rounding. Akustisk og auditivt har det nogenlunde samme effekt, gætter jeg på. Hos en del yngre talere i hovedstadsområdet tror jeg slet ikke vi har et [ø] mere, men snarere bare en forskel på velariseret/ikke-velariseret vokal.

Mht. det bornholmske (hvor jeg jo selv oprindeligt er fra) kan jeg ikke genkende uy -difftongen i 'hus'. Hvis jeg skal prøve at genkalde min morfars udtale, er det snarere det omvendte [yu], eller måske det [øu] som du skriver i 'lup'. Mon man kunne få en lydbid at høre på?

I den variant jeg selv voksede op med, rønnefin, var langt i, y og u diftongeret, [ij yj uw].

Svar

Michael Ejstrup

29. marts 2010 • 12:58

Hej Ruben

Hvordan de nøjagtige artikulatoriske forhold er for vokaler fulgt af, hvad vi traditionelt har kaldt blødt d, kræver i sagens natur minutiøse artikulatoriske undersøgelser, som jeg jo ikke har gennemført. Dem må vi i

gang med snarest. Og jeg vil give dig ret i, at min transskription muligvis ikke kan yde fuld retfærdighed i forhold til de forhold, som de akustiske målinger viser. Samme out-put kan jo produceres på flere måder. Jeg er glad for, at du er enig med mig i, at vi i moderne københavnsk nok snarere må tale om, at velariserede vokaler kontrasterer med ikke-velariserede vokaler. Nye undersøgelser må så vise, om det er velarisering, der er på spil. Men jeg føler mig overbevist om, at distinktionerne med mellem fire urundede fortungevokaler (fonemer) og tre rundede fortungevoklaer (fonemer) fulgt af blødt d, ikke kan findes. Som litteraturen jo ellers har foreskrevet i mange år.

Der ligger en lille snas af noget bornholmsk lyd på <http://www.dialekt.me>. Her er eksempelvis ordet komfur og liden at finde; med diftongerede trykstærke vokaler. Personerne, som taler er fra Rønne. Hvor åben kæbestilling tvetydne starter i, vil (nok) være genstand for individuel variation. Men vokalens gennemførelse som klar tvetyd er afgørende; samt at tvetyden starter mere åben(t), end den slutter. Det betyder, at den øverste vokalrække afvikles som lukkende tvetyde. Det giver, så plads til ret stort variationsområde for næste vokalrække, som ikke afvikles som tvetyde. Denne række høres at kunne variere mellem eksempelvis tydeligt e, o versus i og u i ord som hele, mel, dase og las. Vokalfordelingen i bagtungerækken er anderledes end i københavnsk. Det tager vi en anden gang.

Svar

Trackbacks

1. [Diskursanalyse | Researchsite](#)
2. [Argumentanalyse | Researchsite](#)

Skriv en kommentar

Navn (kræves)

E-mail (kræves)

Hjemmeside

Send mig en e-mail når der kommer flere kommentarer.